

SZAKKÉPZÉS-POLITIKA

A RENDSZERVÁLTÁS ELŐTTI UTOLSÓ “BÉKEÉVBEN”, 1988-ban, az általános iskolát sikeresen befejező fiatalok 95%-a tanult tovább középfokon, s több, mint háromnegyedük a szakmunkásképző intézetekben, szakiskolákban vagy szakközépiskolákban. Ezek az intézmények nemcsak a közép-európai rendszerekkel voltak összevethetők, de az általuk adott végzettséget számos fejlett országban is elismerték.[†]

A mai szakképzéspolitikát előkészítő viták nem 1990-ben kezdődtek el. Végigkísérték a szakközépiskola három évtizedének egymást 6–8 évenként követő reformjait, a képzési cél módosíthatóságát, a széles szakmai képzést vagy a hagyományos szakmunkás-kvalifikációt követelő csoportok erőpróbáit.[‡] Ma egymás mellett működik a szakmunkásképzési célú, a középfokú képzési célú, a műszaki szakközépiskola, a technikum és a “világbanki” kísérleti modell. A szakközépiskola a száz évvel ezelőtt létrehozott felső ipariskolák, felső kereskedelmi és mezőgazdasági iskolák, a technikumok utódja, magas követelményt támasztó középvezetőképző. Tömegessé válásakor egyrészt a munkaerőpiacon jelentkeztek gondok (nem sikerült igényes munkahelyet biztosítani a végzeteknek), másrészt a beiskolázott tanulók a rendelkezésre álló idő alatt nehezen tudták teljesíteni a kettős képzési célt.

A legtöbb támadás a hagyományos szakmunkásképzést érte. Itt ugyanis a képzés a termelés és a szakmatanulás integrálására épült, s a munkaszervezés adottságai miatt ez elsősorban az egyedi termékeket vagy kis sorozatokat előállító üzemekben lehetséges. (Ma az NSZK-ban a szakmunkástanulók több, mint 2/3-a tanul 50 főnél kevesebb alkalmazottat foglalkoztató üzemben.)* A korábbi kis- és középüzemekre ráépülő szocialista nagyipar szervezetei, termékszerkezete egyre kevésbé voltak alkalmasak a duális képzésre. Sok helyen hiányoztak azok a mesterek, akik a termelésbe integrált szakképzés kulcsfigurái, s nehezen pótolták őket az előbb tanfolyamokon, majd később esti főiskolán kiképzett ipari szakoktatók. Azt az elvet, hogy a tanulókat a gyakorlati oktatás keretében csak a képzési célt szolgáló feladattal szabad megbízni, sok helyen nem vették komolyan, s a tanulókat olcsó munkaerőnek tekintették.

† László Hegedüs: *Anerkennung von Aussiedlerzeugnissen. Berufliche Bildung und berufliche Qualifikation in der ungarischen Volksrepublik*. Berlin, BiBB, 1980.

‡ Vendégh Sándor: *A szakképzés a közoktatás rendszerében*. Bp., Tankönyvkiadó, 1984.

* Schmidt: Welche Zukunft hat das duale System in Deutschland?. *ÖIBF Info*, 1993/4.

A nyolcvanas évek elején megszűnt a munkaügyi minisztérium, s ezután leépültek a szakmunkásszakmák tartalmi és a gyakorlati oktatás módszertani fejlesztésével foglalkozó intézmények. 1989-ben tehát megalapozott volt az a megállapítás, hogy a hagyományos szakmunkásképzésben elavultak voltak a képzési tartalmak, a tankönyvek egy része, a tanműhelyek gépparkja, s a gyakorlati oktatást elsősorban a termelési érdekek és nem pedagógiai szempontok határozták meg.

További gondot jelentett, hogy a szakképzés expanzióját nem követte a pedagógiai eszközrendszer differenciált fejlesztése, az iskola alkalmazkodása a lassan megváltozó terhelhetőségű célcsoportokhoz. Részben ennek, részben az általános iskola hiányosságainak és az évtized végére szinte teljesen leépülő pályaaorientációnak köszönhető a lemorzsolódás növekedése a középfokú oktatási intézményekben. A lemorzsolódás a nyolcvanas években a gimnáziumban kb. 12%, a szakközépiskolában 16–18%, a szakmunkásképzésben 24% volt. Így, bár a továbbtanulási arány nemzetközi összehasonlításban is magas volt, a szakképzetlenül kilépők aránya elérte az ifjúsági munkaerőforrás kb. egyharmadát.

A rendszerváltás éve: bírálat és megoldási javaslat

A szakképző rendszer problémáinak ismeretében nem meglepő, hogy a választásokra készülő pártok programjukban az intézmények átalakítását, nem egy esetben megszüntetését követelik. Jellemző példa erre a Magyar Demokrata Fórum programja.[†]

„Szakképzés

- a. A szakképzés jelenlegi szakosodási rendszere egy túlhaladott gazdasági szerkezetet tükröz. A tantervekben nem jelenik meg a felgyorsult technikai-technológiai fejlődés. A tantervek elkészítése, az elsajátítandó szakmai ismeretek meghatározása a szakiskolák feladata.
- b. A közoktatás nem vállalhatja azt, hogy azonnal a termelésbe vonható, kész munkaerőt képezzen. Az állami szakiskolák olyan alapszakmákra, illetve szakmacsoportokra orientáló szaktudást taníthatnak, amely kiegészítő munkahelyi képzéssel többféle munkaterület speciális feladatainak ellátására képesít. A szakképzés befejező (adaptív) szakaszát tehát a munkahelyeknek kell vállalniuk.
- c. Az üzemeket – tulajdonformájuktól függetlenül – érdekeltté kell tenni abban, hogy részt vállaljanak a szakképzésben (adókedvezmény).
- d. A sem szakmára kellő fokon meg nem tanító, sem általános műveltséget nem adó, sem a felsőoktatásban egyenlő esélyeket nem biztosító szakközépiskola fokozatosan megszüntetendő, illetve négy-hatéves képzési idejű szakiskolává, technikummá alakítandó át.
- e. A Művelődési Minisztérium által közvetített állami támogatásban a szakiskolák is részesülnek. A közismereti tárgyak vonatkozásában kiterjed rájuk a tankerületek illetékessége is. A közismereti tárgyak másodrendűvé válása az állami támogatás csökkenésével járjon.”

A szakmarendszer bírálata, az iskolai alapképzés és a munkahelyi specializáció új modellje, az intézmények kritikája több párt programalkészítésében is szerepel.

[†] A Magyar Demokrata Fórum programja. Bp., 1989. p. 131.

Ezek az javaslatok azonban nem a pártok különbözőségéből vagy azonosságából fakadnak: az oktatással-képzéssel foglalkozó szakemberek körében többé-kevésbé konszenzus alakult ki a legfontosabb alapkérdésekről.

Az 1990-es esztendő legfontosabb dokumentuma a Munkaügyi Minisztérium előzetes szakképzési koncepciója,[†] amelyet az 1990 nyarán alakult új minisztérium munkatársai állítottak össze. Előzményei a "világbanki" ifjúsági szakképzési program 1988-ban és 89-ben elkészített háttéranyagai voltak. (A 80-as évek végén kezdeményezett ifjúsági szakképzési program középpontjában a szakközépiskola modelljének átalakítása állt. Az elképzelések szerint a képzés első két évében az oktatási idő 15%-át szakmai orientációra fordítják. A harmadik-negyedik évben 13 szakmacsoportban a tanulók az érettségire felkészülés mellett a képzési idő 40%-ában szakmai alapképzést kapnak. Az ötödik és a hatodik évben következik a változó időtartamú és igényességű specializáció.)

Az előzetes szakképzési koncepció a szakképző rendszer problémáinak éles elemzése után átfogó reformot, az összes intézmény radikális átalakítását javasolta. A tervezők a szakközépiskola arányának növelését, belső szerkezetének, képzési céljának megváltoztatását javasolták, a világbanki program elveit követve, amelyek szerint a szakközépiskolában végzett diákok általános szakmai képzettséget kapnának, s érettségi után egyetemeken, főiskolákon tanulhatnának tovább, illetve néhány hónap alatt megtanulhatnának egy szakmát.

A szakközépiskola bővítését a korábbi szakmunkásképző intézetek átalakításával valósítanák meg. A tervezet a hagyományos szakmunkásképzést gyökeresen kívánja átformálni.[‡]

„1.5. A jelenlegi szakmunkásképző iskolák egy másik részét olyan folyamatosan üzemelő szakképző intézményekké kell fejleszteni, hogy lehetővé tegye, hogy az ifjúsági és felnőttképzés azonos helyszínen történjen a munkaerőpiac igényeire. Itt a képzési idő differenciált legyen 2–25 hónap között, az adott munkaköri képzések szakmák igényeihez igazodva, csak szakmai elméletet és gyakorlatot oktatva, ahol az utóbbira kell helyezni a hangsúlyt. Biztosítani kell, hogy ezen intézmények rendelkezzenek a képzés gyakorlati háttérével, mivel ennek hiánya a szakmunkásképzés egyik legkritikusabb pontja... Az ily módon átalakított ún. felnőtt szakképzésben 16 éves kortól vehetnek részt a tanulók, de egy átmeneti időszakban – amíg a 9–10 osztályos alapfokú képzés általánossá nem válik – elképzelhető, hogy 14 éves kortól kapcsolódnának be az általános iskolát végzett diákok. E forma az első szakma megszerzésének, s a szükséges átképzéseknek meghatározó formájává válna, amely minden állampogár ... számára nyújtana elfogadható képzési ajánlatot. Mivel az így képzett szakmunkások a térség munkáltatóinak igényeit kielégítenék, ezért olyan regionális központok kialakítása válik szükségessé, mely az adott térség munkaerőigényeinek mind szélesebb körét kielégíti, s minél több ágazat szakmáinak oktatására alkalmas.

1.6. Továbbra is megmarad a szakmunkásképzés vállalati együttműködésen alapuló formája, de csak a vállalati igényeknek megfelelő mértékben. A közoktatás és a szakképesítést nyújtó szakoktatás

[†] A Munkaügyi Minisztérium előzetes szakképzési koncepciója. Bp., 1990. pp. 18–19. (Kézirat)

[‡] i.m. p. 5., 19.

fokozatos időbeli és térbeli szétválasztása e formában is sokkal nagyobb rugalmasságot biztosítana a vállalati igényekhez való igazodásra.”

A Munkaügyi Minisztérium előzetes szakképzési koncepciója paradigmaváltást ígért. Kulcselemei, a szakképzés elkezdése a tankötelezettség betöltése után, a szakmunkásképzés kiemelése a közoktatásból, áthelyezése a felnőttképzésbe, a szakmunkásképző intézmények és a továbbképzés összevonása a ma is működő “kontinentális” modell elvetését, s az angol *further education* adaptálását jelentették. A szakközépiskolai szektor arányának növekedése a “tanár-lobbi” befolyására, a képzési cél módosulása a korábbi kettős feladatvállalás (szakma+érettségi) megvalósíthatatlanságának elismerésére utal.

Az előzetes koncepciót a minisztérium széles szakmai-társadalmi vitára bocsátotta. A beérkezett vélemények egy része pontonként és soronként elemezte a szöveget. A társmisztériumok illetékes osztályai alternatív fejlesztési javaslatokat nyújtottak be. Általában megállapítható, hogy a megkérdezettek többsége nem rendszerként szemlélte a fejlesztési koncepciót, nem ismerte fel, hogy az nem egyszerű reformot ígér, hanem egy alapvetően eltérő munkaerőpiaci modellt, alapjában eltérő munkamegosztást a közoktatás, a szakképzés és a gazdaság között.

A Munkaügyi Minisztérium előzetes fejlesztési koncepciója kiemelkedően fontos dokumentuma a magyar szakképzés történetének, meghatározta az elmúlt három év fejlesztéseit és törvényelőkészítését.

A szakmai vita értékelése után a MüM illetékes vezetői úgy határoztak, hogy a koncepcióban meghatározott fejlesztési programok folyamatos előkészítése mellett olyan “cselekvési programot” állítanak össze, amelynek feladata az intézmények működőképességének fenntartása és a válságkezelés.

A cselekvési program egyik súlypontja a gyakorlati oktatás feltételeinek biztosítása volt. Elemezték a gyakorlati oktató férőhelyek alakulását befolyásoló jogszabályokat, kezdeményezték megfelelő módosításukat. Programokat javasoltak a kisipar képző aktivitásának növelésére, a szakképzetlen pályakezdekők és a szakképzetlen érettségizettek ellátására. A cselekvési programba beépítették azonban az előzetes fejlesztési koncepció kulcselemeit is, tehát pl. a szakközépiskolák modernizációs programját. Idézek néhány jellemző mondatot az egyik 1990 végén összeállított munkaanyagból:[†]

„A közoktatás szerkezetébe illeszkedve a jelenlegi iskolatípusok a következő évtizedben is meghatározóak maradnak ... A szakképzés struktúrájának átalakítását nem egy hirtelen modellváltással, hanem a jelenlegi iskolák új típusú képző intézményekké történő átalakításával célszerű végrehajtani. Hosszabb távon törekedni kell arra, hogy az általánosan művelő képzés a tanulók minél nagyobb részénél legyen meghatározó 16 éves korig, ezt kövesse a szakmai képzés és a specializáció. A meglévő képzési formák és iskolatípusok továbbélése mellett az alábbi új típusú intézmények kifejlesztése indokolt elsősorban a jelenlegi szakképző iskolák bázisán:

[†] Szakképzési cselekvési program. Előzetes munkaanyag. Bp., MüM, 1990. (Kézirat)

- olyan szakközépiskolák, amelyek az első két évben alapvetően általánosan művelő, a 3–4. évben az általános műveltség mellett szélesen alapozó szakmai képzést, míg az 5. évben technikai vagy szűkebben specializáló képesítést nyújtanak;
- felnőttképzési központok, amelyek elsősorban a munkanélküliek átképzésével, de emellett első szakma nyújtásával és különböző pályorientációs munkaerőpiaci szolgáltatásokkal is foglalkoznak;
- az általános iskola után tovább nem tanuló vagy a középfokú oktatásból lemorzsolódó fiatalok speciális iskolája, amely egyaránt nyújt általános műveltséget, mindennapi praktikus ismereteket, de felkészít a szakképzésre is, vagy betanító képzést ad;
- a gimnáziumot végzettek iskolarendszerű, esetleg intenzív tanfolyamai elsősorban nem fizikai munkakörökre felkészítő képzési formái.”

A szakképzési cselekvési program munkaanyaga is szakmai vitára került. Mint-hogy az intézmények számára biztonságot és folyamatosságot ígért, s programjaival működésüket, fennmaradásukat segítette, a szakmai érdekcsoportok elfogadták.

A szakképzési cselekvési programban alig fél év alatt sikerült a Munkaügyi Minisztérium vezető munkatársainak egy olyan dokumentumot létrehozni, amely integrálta az 1990 őszen a társadalmi vitában visszaszorított előzetes koncepció legfontosabb elveit és fejlesztési elképzeléseit az intézményrendszer működőképességének fenntartását szolgáló lépésekkel.

1991 és 94 között a szakképzés területén négy-öt, sikeresnek mondható fejlesztési program indult el. A kisipari képzés támogatására az IPOSZ és az NSZI közösen indított fejlesztést 8 kisipari szakma tantervi dokumentációjának átdolgozására. Ma az átdolgozott tantervek alapján az ún. IPOSZ-osztályokban, több mint 83 osztályban folyik a képzés. A kisipar képzési aktivitása dinamikusan növekszik. A most folyó tanévben becslések szerint 35.000 tanuló gyakorlati oktatását végzik kisiparosok.[†]

1991-ben a Nemzeti Szakképzési Intézet és az Országos Köznevelési Intézet munkatársainak irányításával elkészültek a hagyományos szakképzésből kiszorult fiatalok felzárkóztatását, pályorientációját, szakmai alapképzését szolgáló programok tantervei. Az 1992/93-as tanévben kb. 14.000 tanuló járt a nem fogyatékosok speciális szakiskolájába, s becslések szerint 40%-uk dolgozott a felzárkóztató-pályorientáló programok alapján.

A szakképzési alapról szóló jogszabályok többszöri módosításával fékezték a gazdaság kivonulását a szakmunkásképzésből. A csődbe ment vállalatok tanműhelyeinek megvásárlására az önkormányzatok kamatmentes hitelt vehettek fel. Így lassan elindult a gyakorlati oktatást végző tanműhelyek tulajdonosi szerkezetének átalakulása.

Az illetékes minisztériumok szakembereinek irányításával elkezdődött az ún. “világbanki” szakközépiskolai fejlesztési program. Elkészültek az első tanévek alapidokumentumai. A közgazdasági szakmacsoportban 1992-ben, a többi területen az 1993–94-es tanévben elkezdődött az oktatás.

[†] Halász Csaba: Kinek az érdeke. *Szakoktatás*, 1993/10. p. 13.

A szakképzéspolitikát meghatározó eseménye volt 1991 elején az Országos Képzési Tanács, az OKT létrehozása. Tagjai a munkavállalók, a hét legfontosabb szakszervezeti tömörülés képviselői, a munkaadók, a GYOSZ, a VOSZ, az IPOSZ, a KISOSZ, az Agrárkamara, a Mezőgazdasági Szövetkezők és Termelők Szövetsége, az Ipari Szövetkezetek Országos Tanácsa, a Magyar Gazdasági Kamara, az Általános Fogyasztási Szövetkezetek Országos Szövetsége, s a kormány oldala, ahol nyolc tárca helyettes államtitkára ill. főosztályvezetői szinten képviselteti magát. A tanácsban részt vesznek továbbá az érdekegyeztető tanács titkárai, szakértők, s állandó meghívott a *Szakoktatás* c. lap szerkesztője.[†] A OKT a döntéshozatalban, a törvény-előkészítésben, a szakképzési alap felosztásában játszik fontos szerepet.

A szakképzési jogszabályok előkészítése

A problémakezelést és a fejlesztést szolgáló lépések mellett a munkaügyi tárca legfontosabb feladatának a szakképzési törvény előkészítését tartotta. 1992. elejére elkészült az a törvénytervezet, amely az 1993. július 12-én elfogadott jogszabály szinte minden elemét tartalmazta. Közreadása előtt összeállították a *Koncepció a szakképzés fejlesztésére (Melléklet a szakképzési törvény tervezetéhez)* c. munkaanyagot, amely az előzetes fejlesztési koncepció és a cselekvési program szerves továbbfejlesztéseként értékelhető.[‡] Három új koncepcionális elem jelenik meg benne: 1) Igazodás az MKM időközben formálódó iskolaszervezet-elképzeléseihez. 2) A szakma-struktúra átalakításának és a kimenetszabályozásnak az előtérbe kerülése. 3) A duális szakképzési modell előtérbe kerülése.*

Ez utóbbiról a koncepció a következőket mondja:

„A szakiskolákban – különösen a gyakorlatigényes szakmunkásképző iskolákban – a magyar hagyományoknak megfelelő duális szakképzési rendszert indokolt megteremteni. Ennek lényege az, hogy az állam csak a szakmai elméleti oktatási kötelezettséget, feltételeinek biztosítását vállalja. A gyakorlati oktatás a gazdálkodó szervezetek ... feladata. Ez alapvetően új helyzetet jelent a képzésben az iskolák, a tanulók és a gazdálkodó szervezetek jogállásában, felelősségében. E változásoknak megfelelően – a hagyományok szellemében, de korszerűsített formában – létrejön a szakképzési tanulószerveződés intézménye minden olyan esetben, amikor a gyakorlati oktatást gazdálkodó szervezet látja el.”

1992 elején tehát kialakult a munkaügyi kormányzat fejlesztési elképzelése, amelyben keveredtek a német duális modell jogi és finanszírozási elvei az angol further education koncepciójával, s az amerikai high school szakképző ágának adaptálásával.

[†] Az OKT tagjainak és résztvevőinek névsora. *Szakoktatás*, 1991/5. pp. 32–33.

[‡] A szakképzés fejlesztési koncepciója. *Szakoktatás*, 1992/3. pp. 1–11.

* i.m. p. 6.

Elvek és viták

Melyek azok az érdekcsoportok, amelyek az egyes szektorok átalakítását támogatták? A duális modell felélesztését a munkaadó-szervezetek, s a gyakorlati oktatás költségeitől szívesen megszabaduló pénzügyi szféra, a világbanki szakközépiskolai modellt a demográfiai hullámvölgy közeledtekor álláshelyeiket féltő szakközépiskolák, amelyek az 5–6 éves képzési forma bevezetésétől további expanziós lehetőségeket vártak, s a szakképzést és átképzést összevonó *further education* a szakmunkásképző hálózat infrastruktúrájára szemet vetett átképző szektor támogatta. A közoktatás és a szakképzés elválasztása azonban a legnagyobb ellenzéki párt, az SZDSZ számára sem volt idegen. Ugyanez vonatkozik a képzés 16 éves kor utáni elkezdésére is.

A munkaügyi tárca fejlesztési elveivel kapcsolatban tehát viszonylagos konszenzus alakult ki. A viták, minthogy a parlamenti kulturális bizottság elsősorban a média-ügyekkel, az egyházi iskolákkal és a vallásoktatással volt elfoglalva, az Országos Képzési Tanács ülésein és a pártok tanácsadói munkacsoportjainak megbeszélésein zajlottak. Míg a közoktatási törvény előkészítését heves társadalmi vita kísérte, a szakképzéspolitikáról folyó viták a szakmai fórumokra szorultak vissza.

A politikai konszenzust – vagy az ellenzéki pártok érdektelenségét – bizonyítja az a tény, hogy a Szakképzési Törvényt a parlament 1993. július 12-én 74 perces szavazási procedúra eredményeképpen 164 szavazattal 71 ellenében, 1 tartózkodás mellett elfogadta.[†] Az elfogadott törvény alapján megállapítható, hogy a Munkaügyi Minisztérium következetesen ragaszkodott az 1990-es Előzetes szakképzési koncepció céljaihoz és elveihez, s sikerült elfogadtatnia az abban foglaltakat.

A szakképzési törvény hatálya kiterjed a hagyományos betanítás és a továbbképzés szektoraira is (1. paragrafus), s a szakképzés intézményei között szerepel a munkaerőfejlesztő- és képző központ (2. paragrafus).[‡]

A szakmarendszer átalakításáról, az általános képzés tíz évre növeléséről, a szakmatanulás megkezdéséhez szükséges előképzettségéről az új Országos Képzési Jegyzékben olvashatunk.* Az új OKJ 955 szakmája 6–24 hónapos képzési időt feltételez, néhány érettségire épülő, 36 hónapos képzési idejű egészségügyi szakma kivételével.

A törvénytörvények elemzése alapján megállapítható, hogy a szociális partnerek, elsősorban a munkaadók szerepe az Országos Képzési Tanácsban formális volt. A Szakképzési Törvény 4–5. paragrafusában a munkaügyi miniszter és a szakképesítésért felelős miniszter feladatairól olvashatunk. A szociális partnerek (a Gazdasági Kamara!) egyes feladatokat a szakképesítésért felelős miniszterrel kötött megállapodás alapján elláthatnak, de amennyiben bármilyen ok miatt nem teszik, a szakképesítésért felelős miniszter köteles intézkedni a feladat visszavételéről (7. paragrafus).

[†] Országgyűlési Napló, 1993. júl. 12.

[‡] 1993. évi LXXVI. törvény a szakképzésről. Magyar Közlöny, 1993/99.

* Magyar Közlöny, 1993/130.

Meglepő a szakképzési és a közoktatási törvény kapcsolata. Mind a szakképzés iskolaszervezetét, mind a szakmai oktatás finanszírozását, mind az új jogszabály hatályba lépését a közoktatási törvény szabályozza.

A kormánypártok a parlamenti vita során átvették és fegyelmezett szavazóként képviselték a MüM által kidolgozott szakképzéspolitikát.

A két ellenzéki liberális párt közül az SZDSZ állt közelebb a kormányzati elképzelésekhez. Elfogadta az iskolaszervezet-javaslatot, a tízosztályos általános képzés, a kerettanterv, az alapvizsga koncepcióját. Elfogadta a szakmai képzés időtartamának differenciálását és a kimenetszabályozást. Elutasította a tanulószerveződés intézményét és a szakmunkásképzők és a szakközépiskolák elkülönítését. Alternatívaként egységes szakmai iskolát javasolt.

Az MSZP megfelelő szakmai kontroll mellett elfogadja a közoktatási és a szakképzési törvényben javasolt új iskolaszervezetet. Támogatja a duális szakképzési rendszer bevezetését, amennyiben az fokozatosan történik. Adókedvezményekkel és központi támogatással kívánja segíteni a képzést vállaló munkaadókat, s be kívánja őket vonni a szakképző intézmények képzési struktúrájának megtervezésébe ill. átalakításába. Az iskolai tanműhelyek költségvetési támogatását is fenn kívánja tartani az átmeneti időszakban. A peremcsoportokhoz tartozó fiatalok számára önálló életkezdést és munkábaállást segítő foglalkozásokat javasol. A tanintézeteken kívüli gyakorlati képzés felügyeletét a gazdasági kamarákra bízza. A szakképzési törvényben kívánja felsorolni a tanulókra vonatkozó munkajogi szabályokat. A szakszervezeteket is be kívánja vonni az iskolaszervezetekbe.

A FIDESZ vezérszónoka egyedülként elutasította a törvénytervezetet. Elemezte a törvény mögött álló fejlesztési koncepció veszélyeit, az iskolaszervezet átalakítására, az összes működő intézmény átformálására, a szakmarendszer gyors megváltoztatására irányuló, a tanulói érdekeket súlyosan sértő kormányzati elképzeléseket, s figyelmeztetett a finanszírozás bizonytalanságára. Alternatívaként egy a jelen gondjaira koncentrálni politikát javasolt, amely a mai intézményrendszer működőképességének fenntartását szolgálja. Álláspontja szerint a törvény feladata az első szakmához jutás szabályozása. Véleménye szerint növelni kell mind a gazdaság, mind a tanulók érdekérvényesítésének lehetőségeit.[†]

A szakképzéspolitikai választások küszöbén

A Munkaügyi Minisztérium sikeres kormányzati periódust zár le 1994 tavaszán. A létrehozásakor megfogalmazott előzetes koncepció minden lényeges eleme bekerült az új jogszabályokba. A gazdasági feltételek drámai romlása ellenére sikerült megőriznie a szakképző rendszer működőképességét, s elindítani fontos innovációs

[†] Országgyűlési Napló, 1993. május 18.

folymatokat a kisipari képzés, a szakközépiskola átalakítása, a peremcsoportok ellátása területén.

A szakképzés fejlesztésére vonatkozó elképzeléseit nemcsak a kormánypártok, de az ellenzéki pártok is többé-kevésbé elfogadják. Az országban egyetértés alakult ki az általános képzés nyújtása, az érettségit adó képzés arányának növelése, a széles szakmai alapképzés modelljének kiterjesztése tekintetében.

A választásokra készülő pártok programjaiban azonos fogalmakkal, hasonló célokkal, elvekkel találkozunk. Kiemelhető néhány különbség: a FIDESZ az érettségit adó képzési formák arányának növelését, a nyolc osztályos általános iskola megtartását hangsúlyozza, az MSZP a tanulói érdekvédelem erősítését és a szakmunkástanulók munkajogi helyzetének tisztázását követeli, az SZDSZ pedig a többfunkciójú szakmai középiskolák létrehozását támogatja. A kormánypártok az elfogadott törvények végrehajtásában és operacionalizálásában látják a legfontosabb feladatot.

A szakképzéspolitikai helyzete azonban mégsem ennyire megnyugtató. A törvény és a hozzá kapcsolódó rendeletek ismeretében ugyanis pontosan ütemezhetők a fejlesztési lépések. Tudjuk, hogy az új OKJ csak akkor lép hatályba, ha elkészültek az új szakmákhoz szükséges követelmények, tantervi és oktatási dokumentumok. Ez a munka, ha az Európában bevált módszereket követve tevékenységelemzésre és a szociális partnerekkel folytatott egyeztetésre építjük, legalább 2–3 évet vesz igénybe. A szakképzés átalakításának másik feltétele a közoktatás fejlesztése, amely azonban ma a NAT munkálatainak elakadása miatt lelassult. Mai ismereteink szerint kb. 2000-ben kezdődhet először olyan újtípusú szakképzés, amely már a nemzeti alapvizsgára épül. Az új struktúrák bevezetése tehát valószínűleg csak egy hosszú átmeneti időszak után várható, amely végighúzódik az 1994–98-as kormányzati perióduson, s átnyúlik az 1998–2002 közötti évekre is.

A szakképzéspolitikának azonban addig is szembe kell néznie a ténnyel, hogy a szakmunkásképző intézetekből és szakközépiskolákból kilépő fiatalok körében növekszik a munkanélküliség. Az 1992/93-as tanév befejezését követő öt hónapban a legalább középfokú végzettségűek több mint fele, 68 ezer fiatal regisztráltatta magát pályakezdő munkanélküliként.[†] A demográfiai hullám levonulása után dinamikus csökken a hagyományos szakképzést választó fiatalok aránya és létszáma. Minden iskolatípusban megváltozik a tanulók szociális összetétele, terhelhetősége. A szakközépiskolában és a gimnáziumban tömegesen jelennek meg a közepesek, a szakiskoláknak jut a "maradék".

Hogy a szakképzéspolitikai érzékeli-e ezeket a változásokat, s kínál-e megfelelő modelleket a kezelésükre, legalább olyan fontos a jövő szempontjából, mint az új jogszabályok elfogadtatása és a hosszú távú fejlesztési programok indítása volt.

FARKAS PÉTER

[†] Munkaerőpiaci helyzetkép, 1993. október. Bp., Országos Munkaügyi Központ, 1993.